

ΚΟΜΜΑΤΙΑ ΖΩΗΣ ΣΤΟΥΣ ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΥΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ: ΧΘΕΣ, ΣΗΜΕΡΑ, ΑΥΡΙΟ

ΒΑΜΙΑΔΑΚΗ Μ.¹, και ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ Κ.¹

¹ 9^ο Γυμνάσιο Ηρακλείου Διεύθυνση Β/θμιας Εκπαίδευσης Νομού Ηρακλείου
e-mail: vamiadaki@sch.gr-nikosmark@hotmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το πρόγραμμα με τον παραπάνω τίτλο εκπονήθηκε κατά το σχολικό έτος 2005-2006 με τη συνεργασία του Παν/μίου του Αιγαίου. Συμμετείχαν σ' αυτό 28 μαθητές και μαθήτριες από τη Β' και Γ' τάξη από τους οποίους οι 6 προέρχονταν από διαφορετικό γλωσσικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Η Περιβαλλοντική Ομάδα, χωρισμένη σε υποομάδες και με την καθοδήγηση των δύο καθηγητριών που αποτελούσαν την παιδαγωγική υποομάδα, γνώρισαν από κοντά και μελέτησαν ένα τμήμα της παλιάς πόλης του Ηρακλείου, το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από την άποψη του ανθρωπογενούς οικιστικού περιβάλλοντος μιας και αποτελεί δείγμα της αρχιτεκτονικής και ιστορικής συνέχειας της πόλης. Συνέλεξαν στοιχεία (ιστορικά, πολιτιστικά κοινωνιολογικά κ.α.) και ήρθαν σε επαφή με την τοπική κοινωνία, ώστε να διαμορφώσουν πρόταση με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής. Έμαθαν να συνεργάζονται μεταξύ τους αλλά και να αναζητούν συνεργασία με πολίτες και μαθητές που έχουν ανάλογες περιβαλλοντικές ανησυχίες, να ανταλλάσσουν τις εμπειρίες τους και να εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους. Τα αποτελέσματα του προγράμματος παρουσιάστηκαν σε ημερίδα του Γραφείου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης εκτός σχολείου, στο σχολείο (στο τέλος του σχολικού έτους) και στον ημερήσιο τοπικό τύπο.

VAMIADAKI M.¹, and THEODORAKI K.¹

¹ 9th high school of Heraklion
e-mail: vamiadaki@sch.gr-nikosmark@hotmail.com

ABSTRACT

This project was materialized during the school year 2005-2006 with the contribution of the University of Aegean. 28 high-school students of the second and third grade and 2 teachers took part in it, 6 of them were descended from foreign countries with other cultural background. This group was divided in smaller groups and under the guidance of the two coordinating teachers made study of a part of the old city of Heraklion which is an interesting human urban environment being a sample of the architectural and cultural history of the city. They collected information (historical, cultural sociological) and met the local people, so as to be able to suggest a scheme for the viable development of the area. They learned how to collaborate with each other and with other students and citizens who are also concerned about the environment as well as to share their experience and improve their knowledge. The project was presented in public along with other environmental projects during an one day meeting organized by the Office of Environmental Education of the prefecture of Heraklion. It has also been presented to the students and the teachers of the above groups' school (at the end of the school year) and published by local newspapers.

Λέξεις κλειδιά: Ανθρωπογενές Οικιστικό Περιβάλλον, βιώσιμη ανάπτυξη

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ (δυο λόγια για το Ηράκλειο και το Λάκκο)

Το Ηράκλειο, η μεγαλύτερη πόλη της Κρήτης με τη μεγάλη ιστορία και την ανθούσα οικονομία είναι μια άσχημη πόλη. Χαρακτηρίζεται στα μάτια γηγενών και επισκεπτών από την άναρχη δόμηση, την κυριαρχία του τσιμέντου, την αμελητέα παρουσία του πράσινου και την κάθε λογής ρύπανση. Δεν ήταν πάντοτε έτσι. Κατά τα μεταπολεμικά κυρίως χρόνια ένας συνδυασμός αυθαιρεσίας και κακογουστιάς μετέτρεψε το «Μεγάλο Κάστρο» των Αράβων και των Βενετών σε μια μεγαλούπολη όπου κυριαρχεί η περιβαλλοντική υποβάθμιση, σε παραθαλάσσια πόλη με τα νώτα στραμμένα στη θάλασσα. Ωστόσο, όπως κάθε ελληνική πόλη, προσφέρει σε όποιον έχει διάθεση και υπομονή για αναζήτηση και σημάδια του ιστορικού γίνεσθαι και της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της. Χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιας «όασης» αποτελεί η συνοικία του Λάκκου, στο Ν.Δ. τμήμα της βενετικής οχύρωσης, κάτω από τον προμαχώνα Μαρτινέγκο, όπου αναπαύεται ο μεγάλος Ηρακλειώτης Νίκος Καζαντζάκης. Παρουσιάζει ιδιαίτερο ιστορικό και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, καθώς διαθέτει μνημεία από όλες τις περιόδους της νεότερης κρητικής ιστορίας και αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα συνοικίας του εντός των τειχών Ηρακλείου (δηλαδή της παλιάς πόλης).

Από τις αρχές του 20^{ου} αι., με την αποχώρηση των Οθωμανικών στρατευμάτων και την εγκαθίδρυση της Κρητικής Πολιτείας, ένα τμήμα του Λάκκου φιλοξένησε το μικρόκοσμο των ελληνικών πορνείων και άλλων πρακτικών αναψυχής της ηρακλειώτικης κοινωνίας (κέντρα διασκέδασης, λέσχες τυχερών παιχνιδιών κ.τ.ο.). Στη μικροκοινωνία του Λάκκου, που αποτελούσε έδρα της τοπικής μαγκιάς, αλλά και σταυροδρόμι πολιτιστικών επιρροών από τη Δύση και την Ανατολή, αναπτύχθηκε κατά το Μεσοπόλεμο ένα είδος ρεμπέτικου τραγουδιού βασισμένο σε ανατολίτικους δρόμους και σκοπούς. Η θεματογραφία του αφορούσε αυτόν ακριβώς το στιγματισμένο μικρόκοσμο (παράνομοι έρωτες, χασίς, φυλακή). Γι' αυτό το λόγο δεν καταγράφηκε στα μεταπολεμικά χρόνια -κατά την παρακμή του Λάκκου και των δραστηριοτήτων του- όπως τα επώνυμα ρεμπέτικα στην υπόλοιπη Ελλάδα,- αλλά ο χαρακτήρας του παρέμεινε προφορικός. (Ζαϊμάκης Γ.1997, *Ο κόσμος των πορνείων του Λάκκου και η ποιητική της μαγκιάς*, Πάντειο Παν/μιο Αθήνα),

Ο Λάκκος και οι πέριξ αυτού συνοικίες αποτελούν τόπο καταγωγής πολλών κατοίκων της νεότερης συνοικίας των Δειλινών -εργατικές κατοικίες όπου βρίσκεται και το σχολικό συγκρότημα του 9^{ου} Γυμνασίου- που εγκαινιάστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 70. Σήμερα ο Λάκκος παρουσιάζει μια εικόνα εγκατάλειψης και υποβάθμισης. Πολλά μνημεία είναι υπό κατάρρευση ενώ αρκετές κατοικίες εγκαταλελειμμένες από τους παλιούς ενοίκους τους, παραμένουν, είτε άδειες, αφημένες στην τύχη τους, είτε κατοικούνται από τσιγγάνους και οικονομικούς μετανάστες που διαβιούν κάτω από άθλιες συνθήκες.

2. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

1. Το ενδιαφέρον που είχαν εκδηλώσει οι μαθητές για το ανθρωπογενές περιβάλλον και ιδιαίτερα για την παλιά πόλη του Ηρακλείου οδήγησε στη συναπόφαση για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος.
2. Το γεγονός ότι το ότι το Ηράκλειο είναι μια από τις πιο χαρακτηριστικές μεγαλουπόλεις της Ελλάδας όπου η κακώς εννοούμενη αστική ανάπτυξη έχει ως αποτέλεσμα τη συνεχιζόμενη οικιστική και βιοτική υποβάθμιση. Η ιστορική μεγαλοπρέπεια και η γραφικότητα που συνθέτουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα αυτής της βενετικής καστρούπολης απειλούνται με οριστική εξαφάνιση.
3. Ως ευαισθητοποιημένοι λοιπόν πολίτες που ζούμε και δραστηριοποιούμαστε στο συγκεκριμένο ανθρωπογενές περιβάλλον αποφασίσαμε ότι αξίζει να το αποτυπώσουμε, να το αναδείξουμε και να συμβάλουμε και στην παραπέρα ευαισθητοποίηση κατοίκων και φορέων με σκοπό τη διάσωσή του.

4. Το γεγονός ότι πολλοί από τους μαθητές είχαν προγόνους που κατάγονταν από ένα τμήμα της παλιάς πόλης, που τυχαίνει να είναι και το πλέον αναξιοποίητο και υποβαθμισμένο βοήθησε να συγκεκριμενοποιηθεί το θέμα και να περιοριστεί η έρευνα στο κομμάτι της περιοχής του «Λάκκου» που διαθέτει, εκτός των άλλων, και μια ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα, μια λούμπεν ρεμπέτικη κουλτούρα.
5. Η ανάγκη διατήρησης της φυσιογνωμίας της παλιάς γειτονιάς ως πυρήνα διατήρησης και συνέχειας του κοινωνικού, οικιστικού ανθρωπογενούς περιβάλλοντος της πόλης ήταν ένα από τα κριτήρια επιλογής του θέματος
6. Το ότι το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία είναι μια εκπαιδευτική ανάγκη, η οποία προβάλλει διαχρονικά, αποτέλεσε ένα από τα βασικά κριτήρια επιλογής του προγράμματος αφού και το συγκεκριμένο θέμα θα έδινε τη δυνατότητα στους μαθητές από ένα απομακρυσμένο εργατικό προάστιο –με ό,τι αυτό συνεπάγεται- να έρθουν σε επαφή με φορείς, υπηρεσίες, την τοπική κοινωνία γενικότερα.

3. ΣΤΟΧΟΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Οι διδακτικοί στόχοι που αποτέλεσαν τα ζητούμενα του προγράμματος ποικίλουν σύμφωνα με τη βασική αρχή ότι υπάρχουν διάφορα είδη μάθησης. Έτσι, με βάση τα γνωστά μοντέλα του Bloom και άλλων παδαγωγών, αυτοί ταξινομούνται κυρίως σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: Γνωστικούς, που αναφέρονται στη μάθηση πληροφοριών και στη δυνατότητα αξιοποίησης τους για την επίλυση ποικίλων προβλημάτων, σε αυτούς που αφορούν το συναισθηματικό τομέα, τις στάσεις και τις αξίες του ατόμου, και σε εκείνους που αναφέρονται σε κινήσεις και γενικά κινητικές δεξιότητες (Φλουρής Γ.,(1984), *Η αρχιτεκτονική της διδασκαλίας και η διαδικασία της μάθησης*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα)

Στο πλαίσιο αυτό, ένας βασικός στόχος του σχεδίου ήταν να **εξοικειωθούν οι μαθητές με έννοιες και όρους** σχετικούς με το περιβάλλον και τη μελέτη του και να τους συσχετίσουν με την τρέχουσα πραγματικότητα αναγνωρίζοντας έτσι τα περιβαλλοντικά προβλήματα της περιοχής που ζουν και δραστηριοποιούνται και αξιοποιώντας τις για την αντιμετώπισή τους.

Ένας άλλος στόχος μας, που αφορούσε στο γνωστικό τομέα της μαθησιακής διαδικασίας ήταν να **μελετήσουν διαθεματικά**, από πολλές σκοπιές, ένα αντιπροσωπευτικό τμήμα του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος της παλαιάς πόλης του Ηρακλείου και να ανακαλύψουν τρόπους συγκέντρωσης, μελέτης και αξιοποίησης των στοιχείων αυτών.(Παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2001, *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*, Αθήνα)

Άλλοι γνωστικοί στόχοι αναφέρονται στη γνωριμία των μαθητών με ένα ιστορικό κομμάτι της πόλης τους- που αποτελεί και τον τόπο καταγωγής των γονέων τους- καθώς και στην επαφή τους- έστω και μέσα από πηγές- με παλιότερες μορφές της καθημερινής ζωής (επαγγέλματα που έχουν εκλείψει, παλιά ομαδικά παιχνίδια κ.λ.π.)

Ο βασικός όμως στόχος που αφορούσε τις αξίες και τις πεποιθήσεις των μαθητών ήταν ο εξής: αφού –μεταξύ άλλων- κατανοήσουν ότι η μοίρα της φύσης και του περιβάλλοντος συνδέεται με τη δική τους μοίρα την ανθρώπινη να **διαμορφώσουν προσωπικότητα συνειδητοποιημένου πολίτη ευαισθητοποιημένου σε περιβαλλοντικά ζητήματα** ικανού να παρεμβαίνει και να προτείνει λύσεις για την αντιμετώπισή τόσο αυτών όσο και των κάθε είδους ανθρώπινων συμπεριφορών που ενδέχεται να δημιουργήσουν περιβαλλοντικά προβλήματα.

Άλλοι στόχοι εξίσου σημαντικοί αναφέρονταν:

Στην ανάπτυξη θετικής στάσης από τα παιδιά προς την διατήρηση της παλιάς γειτονιάς ως μάρτυρα της παλιάς φυσιογνωμίας της πόλης.

Στην καλλιέργεια του αισθήματος της ατομικής και συλλογικής ευθύνης ως προς την ανάληψη υποχρεώσεων.

Στη δημιουργία θετικού συναισθήματος στα μέλη της ομάδας σε σχέση με την ενεργό συμμετοχή τους και τη συνεργασία μεταξύ τους.

Στην απόκτηση από τα μέλη της ομάδας της ικανότητας να θέτουν στόχους -για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών και άλλων ζητημάτων- και να δραστηριοποιούνται για την πραγμάτωσή τους μέσα από δράσεις που θα σχεδιάζουν οι ίδιοι.(στόχος ψυχοκινητικός)

Στην καλλιέργεια πνεύματος συνεργασίας και ισοτιμίας σε μια ομάδα όπου θα έχουν ενσωματωθεί και άτομα από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα.

Στην περαιτέρω εξοικείωση με τις **Νέες Τεχνολογίες**, το φωτογραφικό εξοπλισμό, τους χάρτες και τα αρχεία.

Τέλος, ένας πολύ σημαντικός στόχος που θεωρούμε ότι επιτεύχθηκε σε κάποιο βαθμό αφορούσε στη σύνδεση του σχολείου αυτού του-σχετικά υποβαθμισμένου- εργατικού προαστίου με τον περίγυρο του, τους φορείς και γενικά την τοπική κοινωνία, μέσω των ποικίλων δραστηριοτήτων του.

4. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Κατά κανόνα εφαρμόστηκε η **μέθοδος project**. Όπως είναι γνωστό, η μέθοδος αυτή βασίζεται στο κίνημα της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας (cooperative learning) το οποίο χρησιμοποιεί τη μαθητική μικροομάδα για τη διεξαγωγή μέρους ή όλων των διδακτικών και μαθησιακών δραστηριοτήτων μέσα σε πλαίσιο συνεργατικών σχέσεων. Απώτερος σκοπός των συνεργαζόμενων μαθητών είναι να προωθήσουν την ατομική τους μάθηση, καθώς επίσης να συμβάλουν και στη μάθηση των υπόλοιπων μελών της ομάδας τους, (Ματσαγγούρας Ηλίας, 2000, *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα).

Για τους παραπάνω λόγους κρίθηκε και ως η καταλληλότερη καθώς δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές, συμμετέχοντας σε όλη τη διαδικασία εκπόνησης του προγράμματος και σε συνθήκες ελευθερίας και ισότιμης συνεργασίας, να κατακτήσουν τη γνώση, με την παρατήρηση, τη μελέτη και την αξιολόγηση στοιχείων. Να έρθουν σε επαφή με την κοινωνία, να ενημερωθούν για τα προβλήματα της και να ενταχθούν σ' αυτήν αργότερα συμβάλλοντας αποφασιστικά στη δημιουργία του αυριανού κόσμου. Έτσι το σχολείο από «κλειστό» και «αποστεωμένο» μετατρέπεται σε ζωντανό, ευέλικτο και ανοιχτό στη ζωή, δηλαδή σε σχολείο ουσιαστικής μάθησης και ολόπλευρης ανάπτυξης. (βλέπε παραπάνω, Ματσαγγούρας *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση*)

Μέσα στο πλαίσιο του σχεδίου εργασίας πραγματοποιήθηκαν και **μελέτες πεδίου**, με παρατηρήσεις, φωτογραφήσεις και καταγραφή επί τόπου του αντικειμένου της έρευνας και υπήρξε **επαφή με μέλη** της τοπικής κοινωνίας.

Συμπληρωματικά, δόθηκαν στο χώρο του σχολείου και διαλέξεις από ειδικούς επιστημονικούς συνεργάτες που υποστήριζαν γνωστικά το έργο των παιδιών.

Το συντονισμό και την καθοδήγηση της ομάδας είχαν οι εκπαιδευτικοί -μέλη της παιδαγωγικής υποομάδας- σε συνεργασία πάντα με τους μαθητές με τους οποίους είχαν δημιουργήσει καλές διαπροσωπικές σχέσεις σε κλίμα συνεργασίας και αλληλοκατανόησης (Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Ν. Ηρακλείου, Ιστορικοί Ερευνητές κ.α.)

5. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του ενός χρόνου υλοποίησης αυτού του σχεδίου εργασίας ήταν λίγο έως πολύ σύμφωνες με το πνεύμα των διδακτικών στόχων που είχαν τεθεί και που αναφέρθηκαν προηγουμένως.

Αρχικά πραγματοποιήθηκε η **συγκρότηση της ομάδας** στο χώρο του σχολείου και η από κοινού επιλογή του θέματος **με γνώμονα τα ενδιαφέροντα των μελών της**.

Στην επόμενη συνάντηση **καθορίστηκε συγκεκριμένο πλαίσιο δράσης** και προχωρήσαμε στο **χωρισμό σε υποομάδες**, βάσει των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων και προτιμήσεων των μαθητών, με σκοπό την καλύτερη και αποτελεσματικότερη συνεργασία τους.

Με τη βοήθεια των συντονιστών εκπαιδευτικών έγινε **προγραμματισμός δράσης** της κάθε υποομάδας με συγκεκριμένο **χρονοδιάγραμμα**.

Σε τακτά χρονικά διαστήματα γινόταν **αλληλοενημέρωση** των ομάδων μεταξύ τους και **αξιολόγηση** του έργου τους. Οι δραστηριότητες αυτές πραγματοποιούνταν στο χώρο του σχολείου εκτός διδακτικού ωραρίου -γεγονός που δημιουργούσε δυσκολίες καθώς το ωράριό μας ήταν εναλλακτικό- και τύκνωναν όσο πλησίαζε το τέλος του σχολικού έτους.

Η αναζήτηση στοιχείων μέσα από τη βιβλιογραφία, αρχειακές πηγές και το διαδίκτυο ήταν επίσης από τις δραστηριότητες που λάβαιναν χώρο τόσο στο χώρο του σχολείου, όσο και εκτός (Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, αρχεία του τοπικού τύπου).

Για την καλύτερη κατάρτιση της ομάδας σε ζητήματα που αφορούν το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον ζητήσαμε και **ενταχθήκαμε στο Δίκτυο Αργυρούπολης με την επωνυμία «Βιώσιμη Πόλη»**

Από τις πρώτες δραστηριότητες εκτός σχολείου που προγραμματίστηκαν ήταν **η επίσκεψη ολόκληρης της ομάδας στο Ιστορικό Μουσείο Ηρακλείου** –η πρώτη για κάποια από αυτά τα παιδιά της ηλικίας των 13-14 ετών-. Εκεί οι μαθητές μας ενημερώθηκαν για την ιστορία της γενέτειράς τους κυρίως κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας, όταν το Ηράκλειο άρχισε να συγκροτείται ως το «Μεγάλο Κάστρο» εικόνα την οποία διατήρησε μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} αι. περίπου

Στο ίδιο χρονικό διάστημα πραγματοποιήθηκε η πρώτη **μελέτη πεδίου** με την επίσκεψη όλων των υποομάδων στην παλιά πόλη. Με την πολύτιμη αρωγή του Συλλόγου Λακκιωτών, που μας ξενάγησαν στην περιοχή, η ομάδα ήρθε σε επαφή με τη συνοικία του Λάκκου, την ιστορία της, τη σημερινή της κατάσταση και την αυριανή της προοπτική.

Στη συνέχεια οι αρμόδιες υποομάδες επισκέφτηκαν και άλλες φορές την περιοχή όπου αναζητήσαν πληροφορίες, φωτογράφησαν, κατέγραψαν, πήραν συνεντεύξεις από παλαιούς αλλά και πιο καινούργιους κατοίκους της συνοικίας και γενικά συνέλεξαν υλικό που αφορούσε το τότε και το τώρα του Λάκκου.

Ακολούθως **δόθηκαν στο χώρο του σχολείου διαλέξεις από ειδικούς επιστήμονες** που στήριξαν το πρόγραμμα ως εξωτερικοί συνεργάτες. **Ο Σχ. Σύμβουλος, Δρ Ιστορίας του Πανεπιστημίου των Ιωαννίνων κ. Γ. Πατεράκης** ταξίδεψε τα παιδιά στην ιστορία της πόλης του Ηρακλείου ενώ **οι εκπρόσωποι του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων του Ν. Ηρακλείου** παρουσίασαν την σημερινή πολεοδομική κατάσταση της πόλης του Ηρακλείου και πρότειναν τρόπους για την βελτίωση της παρούσας απογοητευτικής εικόνας..

Παράλληλα και βάσει του χρονοδιαγράμματος πραγματοποιήθηκαν και **επισκέψεις ολόκληρης της ομάδας στο Κ.Π.Ε. Βάμμου Χανίων και Αρχανών** Ηρακλείου. Τα παιδιά παρακολούθησαν τα εκεί υλοποιούμενα ανάλογα προγράμματα -σχετικά με το οικιστικό ανθρωπογενές περιβάλλον- αποκτώντας γνώσεις και βιώνοντας καταστάσεις και συναισθήματα που συντέλεσαν θετικά στην εκπόνηση του δικού μας σχεδίου εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, πραγματοποιήθηκε το Μάιο του 2006 πολυήμερη εκδρομή- επίσκεψη **στο Κ.Π.Ε. Αρναίας Χαλκιδικής**.

Προς το τέλος του διδακτικού έτους ολοκληρώθηκε η σύνθεση του έργου της ομάδας με συναντήσεις στο χώρο του σχολείου όλων των υποομάδων υπό τη διακριτική εποπτεία των συντονιστών εκπαιδευτικών, ώστε το έργο να έχει λογική δομή, συνοχή και συνεκτικότητα και να μην αποτελεί απλή συρραφή των επιμέρους εργασιών.

Το πρόγραμμα παρουσιάστηκε από τους ίδιους τους μαθητές στην ημερίδα που διοργάνωσε η Δ/ση Β/θμιας Εκπ/σης στο Θεατρικό Σταθμό Ηρακλείου, σε εκδήλωση στο χώρο του Σχολείου καθώς και με δημοσίευση στον τοπικό τύπο και στην ιστοσελίδα του σχολείου.

Τέλος **δημιουργήθηκε DVD-ROM και εκδόθηκε έντυπο** με το τελικό προϊόν της εργασίας της ομάδας τα οποία διανεμήθηκαν αρχικά στους εξωτερικούς συνεργάτες και στα μέλη της ομάδας. Υπάρχει σχεδιασμός για δημιουργία και διανομή του σχετικού υλικού αυτή τη σχολική χρονιά (2006-2007), καθώς θεωρούμε ότι το πρόγραμμα δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί από την πλευρά της διάχυσης των αποτελεσμάτων λόγω δυσκολιών πρακτικής φύσης.(έλλειψη χρόνου λόγω του εναλλακτικού ωραρίου, περιορισμένοι οικονομικοί πόροι κ.α).

6. ΔΡΑΣΕΙΣ –ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Οι παρεμβάσεις της ομάδας προήλθαν μέσα από τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος. Οι κυριότερες είναι:

Μέλη της δημοσιογραφικής υποομάδας ήρθαν σε επαφή με κατοίκους της περιοχής με σκοπό την περαιτέρω ευαισθητοποίησή τους σε σχέση με το παρόν αλλά και με το σχεδιαζόμενο μέλλον της συνοικίας τους.

Πραγματοποιήθηκε επίσκεψη-παρέμβαση στο Δήμο Ηρακλείου (Γραφείο Παλιάς Πόλης) και ζητήθηκαν πληροφορίες και διευκρινίσεις για την παρούσα κατάσταση της περιοχής αλλά και για την επικείμενη ανάπλασή της.

Έγινε παρουσίαση του προγράμματος στον τοπικό τύπο με σκοπό τη δημοσιοποίηση του προβλήματος και την ευαισθητοποίηση των φορέων και της τοπικής κοινωνίας γενικότερα.

Στο τελικό προϊόν της εργασίας της ομάδας διατυπώνονται από τους μαθητές συγκεκριμένες προτάσεις που αποσκοπούν στη διάσωση και τη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής χωρίς κατ' ανάγκη να αλλοιωθεί η ιδιαίτερη φυσιογνωμία της.

7. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Ο ρόλος της αξιολόγησης είναι πολύ σημαντικός, καθώς ανατροφοδοτεί τη μαθησιακή διαδικασία και δίνει τον κυρίαρχο τόνο.(Ματσαγγούρας Ηλίας, 2001, *Στρατηγικές Διδασκαλίας*, Gutenberg, Αθήνα).Με το δεδομένο αυτό τα μέλη της ομάδας αξιολογούνταν σε όλη τη διάρκεια υλοποίησης του σχεδίου εργασίας.

Στις πρώτες συναντήσεις μέσα από συζητήσεις και συμπλήρωση ερωτηματολογίων όπου λειτούργησε διαγνωστικά (**αρχική-διαγνωστική αξιολόγηση**)

Στη συνέχεια και ως το τέλος του διδακτικού έτους λειτούργησε ανατροφοδοτικά και σε κάθε συνάντηση εκτιμούνταν οι στόχοι, γινόταν αποτίμηση της μέχρι τότε πορείας του σχεδίου και διορθωτικές παρεμβάσεις είτε από τους ίδιους τους μαθητές είτε από τους συντονιστές εκπαιδευτικούς. (**διαμορφωτική αξιολόγηση**).

Οι συναντήσεις μεταξύ των μελών της παιδαγωγικής υποομάδας λειτουργούσαν ως μέσο **αυτοαξιολόγησης**.

Μετά την ολοκλήρωση της εργασίας η τελική αξιολόγηση αφορούσε την ποιότητα του περιεχομένου της εργασίας αλλά και τη διαδικασία της επεξεργασίας της.

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Εκτιμάται ότι οι περισσότεροι στόχοι που είχαν τεθεί κατά το σχεδιασμό του προγράμματος επιτεύχθηκαν χάρις στο αναλυτικό σχέδιο και στην καλή και αποδοτική συνεργασία των καθηγητριών και της Ομάδας γενικότερα

Υπήρξαν **πολλά προβλήματα** κατά την πορεία υλοποίησης του Προγράμματος, όπως το εναλλακτικό ωράριο λειτουργίας του σχολείου, η έλλειψη ελεύθερου χρόνου από την πλευρά των μαθητών -λόγω εξωσχολικών δραστηριοτήτων- και η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής.

Όμως ήταν σημαντικό το ότι παρά τις όποιες δυσκολίες η έρευνα έδωσε τη δυνατότητα σε μαθητές από ένα εργατικό προάστιο της πόλης του Ηρακλείου να **βγουν έξω από το στενό απομακρυσμένο περιβάλλον τους** και να περιπλανηθούν σε άγνωστα μέχρι τότε για αυτούς πεδία της γνώσης και της κοινωνίας. Έτσι όλοι μαζί:

- **Εναισθητοποιήθηκαν** σε θέματα οικιστικού περιβάλλοντος και τρόπου ζωής στις σύγχρονες κοινωνίες
- **Μελέτησαν άγνωστες για αυτούς ιστορικές σελίδες** για την πόλη μέσα από την έρευνα τους σε ιστορικές πηγές αλλά και τις κατά τη διάρκεια των διαλέξεων των επιστημόνων - φορέων- με τους οποίους υπήρξε συνεργασία.
- **Έζησαν** με τη φαντασία τους κομμάτια ζωής της παλιάς γειτονιάς μέσα από τις διηγήσεις των κατοίκων και την περιδιάβαση στους λαβυρίνθους της παλιάς πόλης.
- **Τονώθηκε το συναίσθημα της αυτοπεποίθησης τους** καθώς ένιωσαν την ικανοποίηση της δημιουργίας και της προσφοράς. Αξίζει να σημειωθεί ότι δόθηκε η ευκαιρία σε μαθητές της ομάδας να **επιδείξουν ιδιαίτερες δεξιότητες** και να καλλιεργήσουν ενδιαφέροντα τους.
- **Αναπτύχθηκε η κοινωνική πλευρά της προσωπικότητας τους** με τη συνεργασία, τη σύμπραξη και την ομαδική εργασία κατά τη διαδικασία της έρευνας
- Επιτεύχθηκε **η συνεργασία και η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα** που αργότερα θα συμβάλλει στην από κοινού αντιμετώπιση προβλημάτων μιας κοινωνίας που ο πολυπολιτισμικός της χαρακτήρας γίνεται κάθε μέρα και πιο έντονος.
- Η όλη εκπόνηση του σχεδίου συνέβαλε στην **ανάπτυξη ελεύθερων και αυτοελεγχόμενων προσωπικοτήτων** -των μαθητών- που εξοπλισμένοι με τα κατάλληλα εφόδια τάσσονται στην υπηρεσία της κοινότητας.
- Εκτός των άλλων σ' αυτό συνέβαλε και η **ανταπόκριση των τοπικών φορέων** στο κάλεσμα της Περιβαλλοντικής Ομάδας. για συνεργασία σε ένα θέμα οικιστικού περιβάλλοντος, η οποία μπορούμε να πούμε ότι ήταν συγκινητική.

Η αγωνία των κατοίκων για τη μελλοντική οικιστική πορεία της πόλης και ιδιαίτερα κομματιού της παλιάς πόλης που συνεχώς υποβαθμίζεται συνάντησε την ευαισθησία και την πρόθεση της ομάδας για έρευνα, μελέτη και διαμόρφωση πρότασης παρέμβασης για την οικοδόμηση και διατήρηση από το σχολείο και την κοινωνία από κοινού ενός ανθρώπινου οικιστικού περιβάλλοντος, μιας σύγχρονης πόλης που θα διατηρεί και τα παραδοσιακά αρχιτεκτονικά της χαρακτηριστικά στοιχεία.

Αυτό πιστεύουμε ότι συντέλεσε στο να ενθαρρυνθεί η πρωτοβουλία και η έμπνευση των μαθητών για παραγωγή έργου.

Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας μας -και μάλιστα προς το τέλος της- συνέπεσε να μπαίνει σε εφαρμογή ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός παρέμβασης του Δήμου στην περιοχή του «Λάκκου», η οποία ήταν και το πεδίο της μελέτης μας.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι ο αντίκτυπος της δουλειάς μας θα είναι θετικός και άμεσος στην τοπική κοινωνία καθώς διαπιστώθηκε ότι φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με τους οποίους η Ομάδα

είχε συνεργαστεί, έχουν ίδιες περιβαλλοντικές ανησυχίες και είναι θετικοί και ανοικτοί σε προτάσεις

Η διάχυση των αποτελεσμάτων της έρευνας μας εκτιμάται ότι δεν ολοκληρώθηκε. Η προσπάθεια μας κατά την επόμενη σχολική χρονιά θα επικεντρωθεί στην παραπέρα δημοσιοποίηση της με σκοπό να συμβάλει η όλη εργασία **στο σταμάτημα της καταστροφής που υφίσταται το παλαιό Ηράκλειο** και να συντελέσει στην προβολή γραφικών τμημάτων της πόλης ώστε να γίνουν πόλος τουριστικής έλξης, δείγματα ιστορικής και πολιτιστικής συνέχειας και πυρήνας οικονομικής ανάπτυξης μιας πόλης που το αξίζει και το χρωστά στο παρελθόν της

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αθανασάκης Α., Κουσουρήs Θ., Κονταράτος Σ., (1998) *Αρχές Περιβαλλοντικών Επιστημών* Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα
2. Αθανασάκης Α., Κουσουρήs Θ., (1999), *Περιβάλλον και Οικολογία στην Εκπαίδευση*, Χ. ΔΑΡΔΑΝΟΣ, Αθήνα
3. Αθανασάκης Α., (2000), *Οικο-περιβαλλοντική Ψυχολογία και Εκπαίδευση*, Χ. ΔΑΡΔΑΝΟΣ, Αθήνα
4. Bookchin Murray, *Προς μια οικολογική κοινωνία*, Παρατηρητής
5. Γαλανάκη Ρέα, *Ο αιώνας των Λαβυρίθων*
6. Δερμιτζάκης Μαν.,(1963) *Το παλιό κάστρο*, Ηράκλειο
7. Δετοράκης Θεοχάρης,(1986), *Ιστορία της Κρήτης*, Ηράκλειο
8. Δουλγεράκης Μανόλης, (1996), *Επιστροφή στο Μεγάλο Κάστρο*, Δετοράκη,
9. Εφημερίδες Κρητικής Πολιτείας, 1899-1913
10. Ζαϊμάκης Γ., (1997), *Ο κοινωνικός κόσμος των πορνείων του Λάκκου και η ποιητική της μαγκιάς*, Πάντειο Παν/μιο Αθήνα
11. Ματσαγγούρας Η.,(2001), *Στρατηγικές διδασκαλίας*, Gutenberg, Αθήνα 2000
12. Ματσαγγούρας Ηλίας (2000), *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα
13. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο,(2001), *Διαθεματικό Ενιαίο πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*,
14. Αθήνα
15. Παναγιωτάκης Γ.,(1990), *Κρήτη, Ιστορία-Εικόνες*, Ηράκλειο
16. Παναγιωτάκης Γ.,(2005), *Το Ηράκλειο και ο νομαρχία του*, Ηράκλειο
17. Παπαδάτου Βικτωρία, *Η μάνα μου η Κρήτη*, Δωδώνη, Αθήνα
18. Σάββας Δ., *Στα στενοσόκακα του Λάκκου*, Αρχείο Δ. Σάββα
19. Σάββας Δ., *Απ'όσα πληροφορούμαι για το παλιό Ηράκλειο*, Αρχείο του ίδιου
20. Σάββας Δ.,(18-04-2006), *Μοσχοβολούν οι γειτονιές*, εφημερίδα Η Τόλμη,
21. Σανουδάκης Αντώνης, *Η ανάγκη για τη διάσωση της παλιάς πόλης του Ηρακλείου*
22. Σπανάκης Στέργιος, (1990), *Το Ηράκλειο στο πέρασμα των αιώνων*, Ηράκλειο
23. Τζομπανάκη Χρυσούλα,(2000) *Το Ηράκλειο εντός των τειχών*, ΤΕΕ/ΤΑΚ, Ηράκλειο
24. Τζομπανάκη Χρυσούλα , (1996) *Χάνδακας, Η πόλη και τα τείχη*, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ηράκλειο
25. Tournefort Joseph Pitton,(2003), *Ταξίδι στην Κρήτη και στις νήσους του Αρχιπελάγους*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο
26. Φλουρήs Γ.,(1984), *Η αρχιτεκτονική της διδασκαλίας και η διαδικασία της μάθησης*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα
27. Φρέρη Μαρίκα, (1978), *Το Κάστρο μας*, Αθήνα
28. Χρηστάκης Ι.- Πατεράκης Γ.,(1995), *Η Κρήτη και η ιστορία της*, Καλέντη
29. Ηράκλεια Πρωτοβουλία (2000), *Ο Μίτος της Αριάδνης*, Ηράκλειο
30. www.heraklion.gr ανασύρθηκαν φωτογραφίες από τα αναρτημένα στην ιστοσελίδα του Δήμου ιστορικά μνημεία, τον Φεβρουάριο του 2006
31. www.patris.gr ανασύρθηκαν δημοσιεύματα από την ιστοσελίδα της εφημερίδας για την περιοχή του «Λάκκου», το Μάρτιο του 2006